

3 Opettavaiset eläimet

Eläintarhan ja biologisen museon merkitykset eläimiä koskevan tiedon paikkoina 1900-luvun alussa

Johanna Skurnik

Johdanto

”Nähdä villi eläin oikeassa ympäristössään on todella aivan toista kuin nähdä se suljettuna häkkiin tai täytettynä kokoelmakaapin hyllyllä.”¹ Näillä sanoilla Turun biologisessa museossa keväällä 1912 vierailut opettajien opintomatkan osanottaja kiteytti immersiiivisen näyttelykokemuksensa. Sanomalehti *Suomalaisessa* julkaistussa matkakirjeessä kirjoittaja rinnasti näkemänsä biologiset dioraamat retkeen metsässä kuvaamalla, kuinka jokainen nähty eläinryhmä talvimaisemista saaristoon oli ”kuin kappale luonnosta”. Kirjeessään nimimerkki *Mukana ollut* kuvasi kuinka näyttelyn kiertäminen art nouveau -tyylisessä museotalossa ”tuntui suorastaan nautinnolta” ja parhaalta mahdolliselta oppimiskokemukselta. Samalla hän rinnasti keskenään erilaiset tavat asettaa eläimiä näytteille eläintarhassa, kokoelmakaapissa ja dioraamassa. Näin tehdessään hän nosti esiin kolme keskeistä eläintieteellisen tiedon välittämisen tapaa, arvottaen vuosisadan alun uutuuden, biologisen dioraaman, parhaimmaksi. Dioraamojen immersio perustui niiden realistisuuteen: täytetyt eläimet aseteltiin niissä tarkasti osaksi erilaisia maisemia luonnollisessa koossaan.² Turun museo, joka oli perustettu viisi vuotta aiemmin vuonna 1907, rakentui kokonaan biologisten dioraamojen ympärille ja sen toteutus oli osa laajempaa kansainvälistä luonnontieteellisten museoiden uudistamisen aaltoa. Dioraamateknologian yksi päämäärä olikin erota eläintarhojen häkeistä ja museoiden vitriineistä, joissa eläimet esiteltiin ”irrallaan”.³

Lähes kaksikymmentä vuotta ennen Turun biologisen museon avaamista Helsingin anniskelu-yhtiö päätti perustaa eläintarhan Helsingin Korkeasaareen vuonna 1889. Biologisen museon tavoin se oli ensimmäinen lajissaan Suomessa ja vuosisadan alussa ne molemmat kytkeytyivät julkisuudessa käytyihin keskusteluihin museoiden ja eläintarhojen eläinkokoelmien tiedollisesta ja opetuksellisesta arvosta ja eettisistä kysymyksistä. Tässä luvussa analysoin näiden instituutioiden tapoja muodostaa eläinkokoelmansa asettaen esille eläimiä ja erittelen argumentteja, joita esitettiin kyseisten näyttelytapojen puolesta ja vastaan. Näin tehdessäni tutkin miten eläintarha ja biologinen

---

¹ *Suomalainen*, 26.4.1912.

² Nyhart 2004, 307–308.

³ Wonders 1993, 89.

museo pyrkivät mahdollistamaan ”aidon” eläimen näkemisen ja eläimiä koskevan tiedon välittämisen.

Korkeasaari ja biologinen museo olivat ja ovat edelleen retkien kohteita ja koululaisille osa opetusta. Erityisesti työväenluokkaisille helsinkiläisille Korkeasaari oli myös vapaa-ajanviettopaikka, ja eläintarha teki saaresta entistä houkuttelevamman. Avautuessaan eläintarha ja museo loivat Helsinkiin ja Turkuun uudenaikaiset tilat eläintieteellisen ja luontoa koskevan tiedon välittämiseksi ajankohtana, jota on kutsuttu luonnonhistoriallisen tiedon kultakaudeksi.⁴ Vuosisadan vaihteessa elettiin luonnonhistorian suuren suosion aikaa, jolloin elävät ja täytetyt eläimet olivat merkittäviä kauppatuotteita ja tieteelliset käytännöt, kokoelmien muodostus ja näyttelyt olivat kiihtyvän kansainvälisen standardoimisen kohteena. Eläinten täyttämisen tekniikoiden kehitys mahdollisti uudenlaisten näyttelytekniikoiden ja museokonseptien kuten biologisten dioraamojen kokeilun. Ylirajaisen museo- ja eläintarhakentän osina Turun ja Helsingin kaltaiset pienet instituutiot kertovat, kuten museologi Brita Brenna painottaa Norjan Bergenin museon osalta, paitsi paikallisista ratkaisuista myös niiden kytköksistä kansainvälisiin näytteille asettamisen ihanteisiin.⁵ Biologisen museon ja Korkeasaaren kansainväliset esikuvat olivatkin Pohjoismaissa ja Yhdysvalloissa. Niitä myös arvioitiin suhteessa eri puolilla maailmaa sijaitseviin museoihin ja eläintarhoihin.

Eläintarhat ja museot ovat osa laajempaa länsimaista näytteilleasettamisen kulttuuria, johon sosiologi Tony Bennett sisällyttää esimerkiksi näyttelyt, dioraamat, panoraamat ja tavaratalot. Näissä vierailijat ovat tiedon subjekteja, jotka oppivat katsomaan; katsomisen kohteet ovat tietämisen kohteita.⁶ Näytteilleasettamisen tilat ovat tiedon tuottamisen tiloja, ja ne kertovat ihmisten suhtautumisesta eläimiin, kuten Adam Dodd, Karen Rader ja Liv-Emma Thorsen argumentoivat museoiden osalta. Menneisyyden eläinkokoelmista ja ihmisten tavoista asettaa eläimiä katseen kohteeksi kertovat aineistot ovat siten erinomaisia lähteitä eläin-ihminen -suhteen historian ja eläinten esineellistämisen kulttuuristen käytäntöjen tutkimukseen. Museoissa ja eläintarhoissa katseen kohteena olevilla eläimillä oli rooli eläinmaailmaa koskevan tiedon välittämisessä, mutta eri tavalla kuin esimerkiksi koti- ja työeläimillä, joiden kanssa ihmiset muodostivat läheisiä suhteita osana jokapäiväistä elämää.⁷ Esittämisen tavat kertovatkin niiden tuottajan, esimerkiksi näyttelyiden järjestäjän tai eläinten täyttäjän käsityksistä eläimistä, mutta

---

⁴ Alberti 2009.

⁵ Alberti 2009, 31; Brenna 2013, 38–39; Thorsen 2014, 236.

⁶ Bennett 1988, 76–78. Bennett käyttää termiä ”exhibitionary complex”.

⁷ Vrt. Schuurman 2017, 38–39, joka käsittelee tiedon merkitystä ihmisen ja eläimen välisessä suhteessa 2000-luvun hevoshoidossa.

eivät eläimen todellisesta olemuksesta.⁸ Samalla näyttelytilat, kuten häkit, vitriinit ja dioraamat, kertovat eläinten esittämisen materiaalisuudesta. Erityisesti lasilla on ollut merkittävä asema eläinten kohtaamisen tilojen rakentamisessa ja laajemmin luonnon näytteilleasettamisessa.⁹

Tässä luvussa analysoin Korkeasaaren eläintarhan ja biologisen museon kokoelman muodostamisen käytäntöjä ja keskusteluja niiden kyvystä välittää eläintieteellistä tietoa Bruno Latourin kiertävän referenssin ja ”muuttumattoman liikuttajan” käsitteiden avulla. Latour esittää tieteellisen tiedon tuottamista käsittelevissä tutkimuksissaan tutkijoiden keräämät näytteet kiertävinä referensseinä, jotka asetetaan osaksi kokoelmaa ja jonka avulla tutkimuskohde voidaan osittain kuljettaa kentältä pois. Latouria mukailien kysymys on, miten eri toimijat keräämiensä ”näytteiden” avulla pyrkivät havainnollistamaan millaisia eläimet ja luonto ovat muuntamalla ne referensseiksi. Kuten Casado ja Aragón argumentoivat, käsitteellistämällä museoiden ja eläintarhojen kontekstissa eri tavoin esille asetetut eläimet ”muuttumattomina liikuttajina” voimme hahmottaa miten eri toimijat mobilisoivat niitä eräänlaisina luonnosta irrotettuina paloina. Moninaisten, yllirajaisten toimijaverkkojen tuloksena eläimet irrotettiin elinympäristöistään ja liitettiin joko elävinä tai taksidermisen prosessin eli eläinten täyttämisen jälkeen osaksi kokoelmia.¹⁰ Esille asetettuina eläimistä tuli osa ihmisen luomaa järjestystä ja ne saattoivat, kuten biologisessa museon vierailijan kirjoitus havainnollistaa, tarjota lähes luontoretken veroisen kokemuksen.

Seuraavilla sivuilla liikun Turun dioraamojen rakentamisesta arvioihin niiden kyvystä välittää tietoa eli toimia referensseinä luontoon. Siirryn sitten Helsingin Korkeasaareen ja tarkastelen miten eläinkokoelmasta, sen muodostamisesta ja sen välittämästä tiedosta sekä eettisyydestä julkisuudessa keskusteltiin ja miten se linkittyi kysymykseen täytetyistä eläimistä. Analyysini perustuu museoita ja eläintarhoja käsitteleviin media-aineistoihin. Olen kerännyt analysoitavat tekstit käymällä läpi eläintarhoja, luonnontieteellisiä ja biologisia museoita käsitteleviä kirjoituksia Kansalliskirjaston digitaalisesta aikakaus- ja sanomalehtikokoelmasta. Lisäksi analysoin Korkeasaaren opaskirjoja. Aineistot kertovat ensisijaisesti siitä, miten kokoelmat muodostuivat, miten ihmiset määrittivät eläinten ”aitoutta”, millaisia näkemyksiä eri kokoelmat herättivät ja millaisia kävijäkokemukset olivat. Ne avaavat näkökulmia eläimiin tietämisen kohteina, mutta piilottavat eläinten historiallisen toimijuuden.¹¹ Keskustelut dioraamojen ja eläintarhan eläimistä katseiden kohteina avaavat näkökulmia ihmisen ja eläimen välisen suhteen määrittelyn historiallisiin prosesseihin.

---

⁸ Dodd, Rader ja Thorsen 2013, 1–5; Thorsen 2018.

⁹ Brenna 2013, 37–38. Ks. Alberti 2008.

¹⁰ Latour 1986, 7–14; Latour 1999, 24–79; Casado ja Aragón 2014, 220.

¹¹ Rothfels 2008, 4–5.

Biologinen museo Turkuun

Luonnontieteellisten museoiden kokoelmat ovat keskeisiä ymmärryksellemme luonnosta. Länsimaisen museoinstituution syntyminen oli tiukassa yhteydessä ihmisen tarpeeseen kontrolloida luontoa koskevaa tietoa järjestämällä ja luokittelemalla sitä.¹² Euroopassa museot vastasivat tutkimusmatkojen aikaansaamaan maailmaa koskevan empiirisen tiedon nopeaan kasvuun. Museoihin kertyneet luonnonhistorialliset näytteet mahdollistivat niiden kehittymisen tiedon tuottamisen ja järjestämisen paikoiksi. Tämän funktion vuoksi museota voi jopa kutsua tieteelliseksi instrumentiksi, jonka avulla luontoa pyritään ymmärtämään.¹³

Suomen luonnontieteellisten ja biologisten museoiden juuret johtavat 1600-luvun Turun Akatemiaan, joskin sen kokoelmat olivat tuhoutuneet Turun palossa vuonna 1827. Uudet eläin- ja kasvitieteelliset kokoelmat olivat kanttuneet Helsinkiin siirtyneen yliopiston alaisuuteen vähitellen lahjoitusten, ostojen ja vaihtojen tuloksena. Varsinainen Helsingissä sijaitseva eläintieteellinen museo avattiin kuitenkin vasta 1925, kun yliopiston kokoelmat koottiin yhteen. Tätä ennenkin pyrkimyksiä biologisen museon perustamiseen Helsingissäkin oli ollut, mutta hankkeet eivät olleet toteutuneet. Muualla Suomessa 1800-luvulla kanttuneista kasvi- ja eläinkokoelmista puolestaan tuli usein osa paikallisia museokokoelmia.¹⁴

Suomen ensimmäinen biologinen museo perustettiin Turkuun konsuli Alfred Jacobssonin ja puolisonsa Heléne Jacobssonin lahjoitusvaroin vuonna 1907. Jacobssonit olivat saaneet idean museoon vierailtuaan Tukholmassa, jonne oli perustettu biologinen museo vuonna 1893.¹⁵ Biologisten museoiden uutuusarvo ja ero luonnontieteellisiin museoihin liittyi erityisesti näytteille asettamisen teknologiaan, habitaattidioraamoihin, joiden avulla museokävijöille luotiin ainutlaatuinen luonnontutkimisen tila. Dioraamoja eli maisemamalleja oli alettu toteuttaa Ruotsin museoissa 1880-luvulta lähtien. Dioraamoja valmistettiin myös muutamiin museoihin ympäri Eurooppaa, mutta tieteenhistorioitsija Karen Wonders on osoittanut dioraama-tekniikan käyttöönoton jääneen vähäiseksi. Pohjois-Amerikassa dioraamoista tuli Eurooppaa suosituimpia,

---

¹² Chicone ja Kissell 2014, 16.

¹³ Conn 1998, 15; Findlen 2003, 36; Chicone ja Kissell, 2014, 20.

¹⁴ Terhivuo 2010, 196–197, 206; Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär, 2017, 5–6. Anniskeluyhtiön hanke biologisesta museosta 1900-luvun alussa kaatui. Knapas 1980, 62–64.

¹⁵ Terhivuo 2010, 206; Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 5–6.

sillä siellä tiedekasvatus asetettiin tieteellisen tutkimuksen rinnalla museoiden toiminnan keskiöön.¹⁶

Dioraamat rekonstruoivat eläinten elinympäristön luonnollisessa koossa. Ne ovat staattisia kolmiulotteisia kuvia, jotka esittävät aitoja täytettyjä tai keinotekoisia eläimiä niiden elinympäristöä kuvaavan rekvisiitan ja taustan kanssa. Dioraamat esittävät todellisuutta ja sallivat ihmisen tuijottaa, uppoutua ja samalla rakentaa näkemälleen merkityksen. Samalla dioraamat ja niiden sisältämät elementit täytetyistä eläimistä taustamaalauksiin ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kokonaisuuksia, taideteoksia, joiden tarinat kertovat luonnon ja ihmisyhteiskunnan välisestä suhteesta.¹⁷

Turun dioraamat eroavat useasta kansainvälisestä dioraamasta siinä, että niiden tekijät tunnetaan: he olivat isä Gustaf Kolthoff (1845–1913) ja poika Kjell Kolthoff (1871–1947). Tilanne ei usein ole näin selkeä. Dioraamojen valmistamiseen osallistuneiden artistien ja käsityöläisten työpanos mainitaan vain harvoin. Ennen Turun dioraamojen toteuttamista Gustaf Kolthoff oli jo suunnitellut ja toteuttanut dioraamoja Uppsalan yliopiston anatomiseen teatteriin ja Tukholmaan. Turun jälkeen hän valmisti niitä lisää Uppsalaan ja Södertäljeen.¹⁸ Turkuun parivaljakko valmisti ensin neljä dioraamaa ja museon avautumisen jälkeen niitä täydennettiin kuudella.¹⁹ Aluksi dioraamat sisälsivät yhteensä 127 eri lajia. Vuonna 1911 lajeja oli jo 150, joista yli 80 prosenttia oli lintuja.²⁰

Dioraamojen valmistuksessa eläintiede ja metsästys yhdistyivät. Tällä traditiolla oli pitkä perinne Ruotsissa, millä Karen Wonders osittain selittää, miksi habitaattidioraamat otettiin siellä kansainvälisesti katsoen niin varhain käyttöön. Dioraamojen avulla niiden rakentaja Gustaf Kolthoff pyrki esittämään luonnon elävämpänä ja siirtymään pois täytettyjen eläinten systemaattisista kavalkadeista, joita luonnonhistoriallisissa museoissa oli totuttu näkemään.²¹ Biologiset dioraamat erosivat merkittävästi aiemmista näyttelytekniikoista: esimerkiksi Göteborgin museossa luonnonhistorialliset kokoelmat oli 1860-luvulla järjestetty sisältä vaalean turkooseiksi maalattuihin kaappeihin. Luonnosta harvoin löytyvällä värivalinnalla haluttiin korostaa näytteillä olevaa täytettyä eläintä.²² Tämä erosi biologisesta museosta, jossa opetettiin havainnoimaan eläimiä niiden aidoissa elinympäristöissä. Siirtyminen pois luonnottomiksi koetuista vitriineistä maisemallistettuihin

---

¹⁶ Wonders 1993, 96–106; Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 17, 19. Dioraamoista Espanjassa, ks. Casado ja Aragón 2014, 211.

¹⁷ Wonders 1993, 225; Reiss ja Tunnicliffe 2011, 449–454; Tunnicliffe 2013, 189–190; Kamcke ja Huttener 2015, 7; Hutterer 2015.

¹⁸ Hutterer 2015, 29; Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 19.

¹⁹ Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 9.

²⁰ Wonders 1993, 66.

²¹ Wonders 1993, 89; Thorsen 2014, 24.

²² Thorsen 2014, 12.

dioraamoihin merkitsi muutosta sen suhteen, millaisessa materiaalisessa kontekstissa täytetty eläin parhaiten viittasi luonnossa eläviin lajitovereihinsa. Dioraamojen kautta Kolthoff siis pyrki muodostamaan paremman vastaavuuden täytetyn eläimen – eli referenssin - ja maailman välille.²³

Turun museo avattiin yleisölle 15. heinäkuuta 1907, ja sen raportoitiin saavuttaneen suurta suosiota noin 8000 ihmisen vieraillessa siellä ensimmäisten kahdeksan kuukauden aikana.²⁴ Päivittäin kymmenestä kolmeen auki olleessa museossa kävi vuoden 1908 aikana yli 16 000 henkeä.²⁵ Sisäänpääsy maksoi aikuiselta yhden markan ja lapselta 50 penniä pois lukien sunnuntait, jolloin kaikki pääsivät museoon 25 pennillä.²⁶ Seuraavina vuosina kävijämäärät laskivat.²⁷ Museossa kävijä tutustui Suomen luonnon lajistoa esitteleviin habitaattidioraamoihin kiertämällä yhdessä tasossa olevan näyttelyosaston. Dioraamat esittivät luonnon lajistoa eri puolilla maata eri vuodenaikoina. Kansallisten eläinmaisemien esittäminen oli tyypillistä dioraamoille.²⁸

Museon avautuessa valmiina olleet alkuperäiset neljä dioraamaa kuvasivat Lounais-Suomen viljelymaisemaa, tunturimaisemaa Lapista, havumetsää talvella ja sisäsaaristoa. Biologisen museon historiikin kirjoittaneet Timo Jussila, Maria Louna-Korteniemi ja Pekka Käär luonnehtivat museon dioraamojen heijastavan aina rakennustilanteessa tehtyjä havaintoja luonnosta.²⁹ Dioraamojen kuten luonnonhistoriallisten museoiden näyttelyiden eläimet ovat siis ainakin osittain ”jäädytetty ajassa ja paikassa” kuten etnologi Liv-Emma Thorsen asian muotoilee.³⁰ Ympäristönmuutoksen myötä dioraamojen ja näyttelyvitriinien välittämä tieto saattaa siten ”vanhentua” ja sen vastaavuus maailman kanssa muuttua. Esimerkiksi Turun museon saaristodioraamaa on muokattu eläinlajistossa tapahtuneiden muutosten vuoksi: sinne myöhemmin lisätty kaksi lajia (vieraslajit minkki ja piisami) ja poistettu yksi (harvinaiseksi käynyt saukko).³¹ Dioraamojen ei siis ole tarkoitus säilyä koskemattomana historiallisena kokonaisuutena ja esitellä esimerkiksi luonnon ideaalitilaa. Päinvastoin niitä voidaan muokata kuvastamaan tämän hetken tiedon tilaa eläimiä vaihtamalla ja siten palvelemaan museon tärkeää tehtävää eli luontoa koskevan tiedon välittämistä. Tämä havainnollistaa kuinka täytetyt eläimet ja dioraama asettuvat osaksi monimutkaista

---

²³ Vrt. Latour 1999, 69-71.

²⁴ *Lukutupa*, 25.5.1908 nro 11–12, 123.

²⁵ *Turun Sanomat*, 5.2.1909; Wonders 1993, 65.

²⁶ *Suomalainen Kansa*, 31.7.1907. Myöhemmin aukioloajat pitenevät. Ks. *Turun Sanomat*, 12.5.1909.

²⁷ Vuonna 1909 kävijöitä oli alle 7000 ja 6210 henkeä vuonna 1910. *Sosialisti*, 17.2.1910; *Uusi Aura*, 16.3.1911.

²⁸ Casado ja Aragón 2014, 213.

²⁹ Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 19.

³⁰ Thorsen 2014, 17.

³¹ Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 51.

luonnontieteellisen tiedon muodostamisen ketjua, jossa uudet havainnot voivat ”rikkoa” referenssinä toimivien eläinten suhteen viittaushavainnot, kuten saaristoympäristön, kanssa.³²

Opettavat dioraamat

Turun museosta tuli nopeasti nähtävyys, joka jatkuvasti listattiin Turun näkemisen arvoisten paikkojen joukkoon. Museon kävijöille dioraamat välittivät luonnontieteellistä tietoa, ja alusta asti museon opettava tarkoitus korostui näyttelystä annetuissa luonnehdinnoissa.³³ Tämä ei ole yllättävää, sillä 1800–1900-lukujen vaihteessa täytettyjä eläimiä pidettiin kouluopetuksessakin ohittamattomina opetusvälineinä.³⁴ Dioraamoja kuvattiin opettavaisiksi ja ”kuivaa” kirjatieta hauskasti ja havainnollistavasti välittäviksi.³⁵ Turun museo nähtiin siten ainutlaatuisena yrityksenä esitellä luontoa pienoiskoossa, ”elämää sellaisena kuin se vapaassa luonnossa esiintyy”. Ulkomaisten esikuviansa tavoin Turun museon dioraamojen todettiin kertovan katsojilleen ”erityisten eläinten ja kasvienkin sekä ulkonainen muoto että myöskin elämä”.³⁶ Dioraamoihin ja museoon tutustumisessa tärkeässä osassa olivat myös museon kuraattori Arthur Wickströmin antamat opastukset, samoin kuin tämän museota esittelevät julkiset luennot.³⁷ Dioraamojen tavoite olikin vedota enemmän suureen yleisöön. Ne pyrkivät olemaan sekä pedagogisia että viihdyttävämpiä kuin systemaattisesti järjestetyt eläintieteelliset kokoelmat, jotka olivat palvelleet ennen kaikkea tutkijoita.³⁸

Dioraamojen opetuksellinen arvo oli ennen museon valmistumista keskustelun kohteena esimerkiksi *Luonnon ystävässä*, vuonna 1897 perustetussa Suomalaisen Eläin- ja Kasvitieteellisen Seuran Vanamon julkaisussa. Vuonna 1905 nimimerkki *B. S.* eli Benjamin Ståhlberg (1859–1915) Kuopion luonnontieteellisestä museosta reflektoi Turun biologisen museon suunnitelmaa kiinnittäen huomiota museoympäristön ja eläinnäytteiden kiinnostavuuteen eri yleisöryhmille. Ståhlberg piti maisemaikkunoita huonoina metsämaisemien havainnollistamiseen. Hän painotti, että Tukholman kaltaiset ratkaisut tarkoittavat, ettei eläimiä voi tarkastella läheltä. Tämä haittaa eläimiä koskevan tiedon opiskelussa. Ståhlberg maalaili uhkakuvia vitriineistä, joiden eläimet eivät olisi

---

³² Vrt. Latour 1999, 76.

³³ *Lukutupa*, 25.5.1908, nro 11–12, 123; *Lahti*, 8.8.1912; *Vaasa*, 16.4.1914; *Satakunta*, 7.10.1916.

³⁴ *Kansakoulun lehti: kasvatusopillinen aikakauskirja kodille ja koululle* 1899, nro 21–22, 504–505.

³⁵ *Jokamiehen ja joka naisen viikkolehti*, 26.9.1908.

³⁶ *Kyläkirjaston Kuvalehti*, 1911, nro 8, 12–14. Vrt. *Sosialisti*, 21.7.1907.

³⁷ *Uusi Aura*, 13.11.1907; *Sosialisti*, 4.12.1907; *Turun Sanomat*, 11.10.1908; *Uusi Aura*, 31.10.1908; *Keski-Suomi*, 4.7.1909.

³⁸ Wonders 1993, 46.

Lounais-Suomesta tai ehkä Suomesta ollenkaan: ”Luultavaa on, että osa eläimistä on hyvinkin kaukaa – kenties Grönlannista eli ainakin Huippuvuorilta asti”, viitaten näin Kolthoffin vuosisadan alussa arktisille alueille tekemiin matkoihin ja sieltä Ruotsiin tuotuihin eläimiin. Jos tilanne olisi tällainen, olisivat dioraamat hyödyttömiä paikallisfaunasta kiinnostuneille sillä niiden sisältämät referenssit ja viittausketju dioraaman ja kuvatun maiseman välillä olisivat epäaitoja.³⁹

Ståhlbergin kriittisiä arvioita todennäköisesti siivitti tämän pyrkimykset edistää Kuopion luonnontieteellisen kokoelman arvoa Suomessa. Tästä huolimatta huoli dioraamoihin asetettujen eläinten alkuperästä on huomionarvoista, sillä totuudenmukaisuus oli dioraamojen valmistamisen tavoite. Dioraaman tarkoitus oli toimia kolmiulotteisena mallina luonnosta ja välittää tieteellistä tietoa. Casado ja Aragón ovat osoittaneet, että vastaavanlaisia keskusteluja dioraamoissa käytettyjen eläinten alkuperästä käytiin esimerkiksi Espanjan Madridin luonnontieteellisen museon dioraamojen rakentamisen yhteydessä 1910-luvulla. Metsästäjien myös vaadittiin toimittamaan yksityiskohtaiset tiedot hankitun eläimen pyyntipaikasta ja mieluusti materiaaleja sen elinympäristöstä kuten kiviä ja sammalta.⁴⁰

Dioraamojen eläinten alkuperästä ei ole tarkkoja historiallisia lähteitä, mikä on Thorsenin mukaan tyypillistä museoiden eläinten kohdalla.⁴¹ Museon suunnittelusta vastannut Alfred Poppenius totesi hanketta esitellessään alkuvuodesta 1905 *Luonnon ystävässä*, että eläimet hankitaan mahdollisuuksien mukaan Suomesta.⁴² Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär toteavat Gustaf Kolthoffin pyydystäneen ja täyttäneen dioraamojen eläimet itse.⁴³ Museon avautumisen aikoihin ja sen jälkeen julkaistuissa artikkeleissa eläinten alkuperäksi esitettiin välillä Ruotsi ja osan todettiin olevan Lapista.⁴⁴ Osassa teksteistä taas mainittiin, että joukossa on ”täältä löytymättömiäkin maallemme edustavia eläinlajeja” vaikka kokoelman oli tarkoitus kuvata Lounais-Suomen eläimistöä.⁴⁵

Eläinten paikallisuuden näkökulmasta erityisesti Lappia kuvaava tunturidioraama on huomionarvoinen. Dioraama valmistui vasta museon avaamisen jälkeen vuonna 1908, ja kuvattu maisema oli kaikkea muuta kuin tuttu Etelä-Suomessa. Dioraamasta löytyvät linnuista piekana, kapustarinta, tunturikiuru, tunturipöllö, keräkurmitsa, kiiruna, pulmunen ja nisäkkäistä naali,

---

³⁹ *Luonnon ystävä: yleistajuinen luonnontieteellinen aikakauslehti* 1905, nro 5, 139. Kolthoffista, ks. Wonders 1993, 48–63. Vrt. Latour 1999, 76.

⁴⁰ Casado ja Aragón 2014, 214–215. Ks. Nyhart 2004, 307–

⁴¹ Thorsen 2014, 26; Käär 2018.

⁴² *Luonnon ystävä*, 1905, nro 1, 11–12.

⁴³ Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 8.

⁴⁴ *Uusi Suometar*, 20.7.1907; *Aamulehti*, 24.7.1907; *Iltalehti*, 15.10.1920.

⁴⁵ *Turun Sanomat*, 28.10.1913.

tunturisopuli ja poro.⁴⁶ Tunturidioraama herätti erilaisuutensa vuoksi valmistuessaan paljon huomiota, sillä se kuvasi luontoa Lounais-Suomen ulkopuolelta. Esimerkiksi *Uusi Heinolan Sanomissa* ilmestyneessä biologista museota kuvailevassa artikkelissa maiseman läsnäololle yritettiin löytää järkevää selitystä. Kirjoittaja tulkitsi Lappi-dioraaman eläinten ja maiseman viittaavan eläimistöön, jota on aiemmin ollut Lounais-Suomessa:

Katselijasta saattaa tuntua hieman omituiselta tällaisen ryhmän ottaminen museoon, joka, kuten sen ohjelmassa muistaakseni sanotaan, tahtoo esittää kotiseudun, Lounais-Suomen luontoa ja eläinmaailmaa. Tässä on todennäköisesti pidetty silmällä sitä seikkaa, että näitä eläimiä on ammoisina aikoina asustanut myöskin näillä seuduilla, mutta sitten olojen pakosta täältä hävinneet. Muuten ovat maisemat museossa tarkalleen sellaisia kuin mitä täällä niin saaristossa kuin mannermaallakin tapaa.⁴⁷

Tulkinta on kiinnostava erityisesti suhteessa museon muihin dioraamoihin, joiden koettiin kuvastavan nykyhetken Lounais-Suomea.

Ajan lehtikuvaukset havainnollistavat kuinka dioraamat koettiin eläinten elämästä ja toiminnasta kertovina tilannekuvina. Esimerkiksi Gummeruksen julkaisema laajalevikkinen *Kyläkirjaston Kuvalehti* kirjoitti vuonna 1911 museon uudesta alkukevättä kuvaavasta dioraamasta kuin aitona elävänä hetkenä sekametsässä:

Ei ole nurmi vielä ruohottunut, ei lehti puuhun ehtinyt eikä kukka maahan. Mutta tästä huolimatta näemme eläinkunnassa jo paljo virkeyttä ja elämää. Lehdettömillä koivunritvoilla kiikkuu kaikenlaisia lintuja. Monet niistä jo askartelevat kilvan pesäntekohommissa. Tuolla on variksella pesänsä koivunkonkelolla. Se on pitänytkin kiirettä ”perehtimisestä” enemmän kuin toiset, koskapa pesästä jo kurottautuu kolme vikisevää nokkaa – eihän ne nyt tosin vikise, vaikkakin niin näyttää – emoa kohti, joka saapuu pesälle nokassaan maan mato.⁴⁸

Kuvauksessa huomio kiinnittyy lintujen elollistamiseen, siihen kuinka pesästä ”kurottautuu kolme vikisevää nokkaa”. Kuvaus alleviivaa kuinka aiemmin eläneet yksilöt tarjosivat mahdollisuuden pysähtyä ja tarkastella rauhassa eri eläimiä tavalla, joka ei ollut mahdollista elävien eläinten kohdalla.⁴⁹ Näin mahdollistui keinotekoisesti autenttinen kokemus luonnosta ja eläimistä.

---

⁴⁶ Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 25, 106–109.

⁴⁷ *Uusi Heinolan Sanomat*, 15.8.1914.

⁴⁸ *Kyläkirjaston Kuvalehti, B-sarja* 1911, nro 8, 102–103. Ks. myös *Helsingin Sanomat*, 19.7.1907; *Uusi Suometar*, 20.7.1907; *Suomalainen Kansa*, 31.7.1907; *Helsingin Sanomat*, 7.8.1910; *Lahti*, 8.8.1912.

⁴⁹ Tunnicliffe 2013, 191.

Dioraaman vastaavuus luonnonmaiseman kanssa näyttäytyi saumattomana samoin kuin sen kyky välittää luontoa koskevaa tietoa.⁵⁰

Samalla dioraaman tarkoitus oli opettaa havaitsemaan eläimiä luonnosta esimerkiksi ohjaamalla etsimään metsämaisemasta vaikkapa eri lintulajeja.⁵¹ Katsomisen harjoittelu havainnollistuu *Helsingin Sanomissa* julkaistussa pitkässä artikkelissa, jossa kirjoittaja kommentoi kuinka vaikeaa oli aluksi havaita koppeloja lehtimetsää kuvaavasta dioraamasta: ”Sappa [sic] siinä totisesti tarkkaan katsoa ennen kuin tuon linnun huomaa suojelevan yhdennäköisyytensä vuoksi lähimmästä ympäristöstään. Tällaisten ilmiöiden tekemiseen nämä ryhmät ovat myöskin erinomaisen soveliaita.”⁵²

Eläinten elollisuutta kommentoivat arviot osoittavat kuinka dioraaman nähtiin herättävän täytetyn eläimen eloon. Gustaf Kolthoffin sanoin biologisen museon tarkoituksena olikin näyttää ”miten eri eläinlajit elävät”, siis visualisoida sanoin kuvaamaton suurelle yleisölle.⁵³ Tämä kuolleen eläimen ”elollisuus” oli keskeistä taksidermiassa. Siitä oli kehittynyt 1800-luvun toisella puoliskolla kukoistava toimiala, joka uusien tekniikoiden ja kemikaalien avulla mahdollisti niin sanottujen ”kuolleiden eläintarhojen” tuottamisen museoihin ja yksityiskoteihin.⁵⁴

Turun museota verrattiin taajaan ulkomaisiin museoihin. Vertailu museoiden näyttelytekniikoiden välillä mahdollisti pohdinnat parhaista mahdollisista tavoista välittää eläimiä ja luontoa koskevaa tietoa. Esimerkiksi vuonna 1910 *Kansakoulun lehdessä* julkaistiin otteita opettaja A. Horsman matkakertomuksesta otsikolla ”Matkahavaintoja”. Tekstissään Horsma käsitteli Hampurin Altonaer Museumin biologista osastoa. Näyttely teki Horsmaan selvästi vaikutuksen, sillä hän kuvailee luulleensa ”toisinaan näkevänsä ihan elävän otuksen edessään”. Kokemuksistaan kertoessaan Horsma vertasi Hampurissa näkemäänsä Turun ja Tukholman biologisiin museoihin sekä muihin eläintieteen opetusvälineisiin kuten opetustauluihin. Horsman mukaan Tukholman ja Turun näyttelyperiaatteet eivät antaneet eläimille niin suurta huomiota kuin Hampurissa tehdyt valinnat:

Näiden viimeksi mainittujen [Turun ja Tukholman] laadinnassa on näet noudatettu ”Lebensgemeinschaft”-periaatetta laveimmassa kaavassaan, ryhmät suuria ja samassa ryhmässä eläintä monta lajia. Ryhmillä on suuruutensa takia enemmän maisemakuvain kuin

---

⁵⁰ Vrt. Latour 1999, 69–73.

⁵¹ Vrt. Thorsen 2014, 25–26.

⁵² *Helsingin Sanomat*, 7.8.1910.

⁵³ Lainaus Wonders 1993, 47.

⁵⁴ Thorsen 2014, 28–29; Jones 2016, 714–715. Ks. Casado ja Aragón 2014, 221.

eläinten elämäkuvain piirteet; eläinten elämä esiintyy vain ikään kuin maisema-kuvain täytteinä eikä itsenäisinä piirteinä.

Toinen on järjestely Altonaer-Museossa. Ryhmät siellä ovat pieniä, toisistaan jyrkästi eroitettuja, biologiset piirteet selviä ja tyypillisiä. maiseman ainekset esiintyvät ainoastaan biologisten ainesten täytteinä. [...] Näitä katsellessa painuvat eläinten elämän tapojen piirteet terävämmin ja pysyvämmiin mieleen, kuin suuria ryhmiä katsellessa.⁵⁵

Horsman kommentit korostavat millainen merkitys dioraaman suunnittelulla oli eläimiä koskevan tiedon välittämisessä ja siis millainen referenssi se lopulta pystyi olemaan. Elävän eläimen elinympäristön muuntaminen museotilaan vaati huolellisuutta. Wonders painottaakin, että dioraamatekniikassa on kyse illuusioiden luomisesta ja liian täydet dioraamat – jollaisiksi Wonders Turun museon dioraamoja luonnehtii – rikkovat illusion. Turun museon näyttelytilat kärsivät lajien paljoudesta ja tämän vuoksi ne olivat hänen mukaansa Kolthoffin muihin töihin verrattuna luonnottomampia kokonaisuuksia.⁵⁶

Kaikkiaan dioraamat olivat vain yksi vaihtoehto eläinten esittelyyn, ja Euroopassa enemmistö museoita järjestikin eläinkokoelmansa tutkimusta, ei massojen koulutusta silmällä pitäen. Luonnonhistoriallisten museoiden kuraattorit pitivät dioraamojen taiteellisuutta usein epätieteellisenä, ja katsojalle kuten Horsmalle jotkin niistä saattoivat näyttäytyä sekavampina tiedon kommunikaation muotona.⁵⁷ Samanaikaisesti eläimiä esiteltiin Suomessa ja maailmalla myös täysin toisella tavalla: suurelle yleisölle suunnatuissa eläintarhoissa. Elävien eläinten kokoelmat tarjosivat katsojalleen erilaisen näkökulman eläimiin ja niiden aitouteen. Seuraavaksi tarkastelen millaisia opetuksellisia ja eettisiä argumentteja Helsingin Korkeasaaren kokoelmaan liitettiin ja kuinka ne kytkeytyivät keskusteluun täytettyjen eläinten käytöstä opetuksessa.

Korkeasaaren eläintarhan kokoelma

Helsingin Korkeasaaren perustaminen vuonna 1889 oli osa muotoutumassa olevaa urbaania elämänmuotoa ja teollistuvan kaupunkiyhteisön muutosta. Ennen eläintarhan perustamista saari oli ollut helsinkiläisten vapaassa virkistyskäytössä, jonne kuljettiin höyrylaivoilla retkeilemään,

---

⁵⁵ *Kansakoulun lehti*, 1910, nro 21–22, 534–535. Muita vertailuja: *Tampereen Sanomat*, 14.8.1909; *Turun Sanomat*, 27.8.1919.

⁵⁶ Wonders 1993, 66.

⁵⁷ Wonders 1993, 96–98.

vierailemaan ravintoloissa, keilaamaan ja pyykkämään. Ajatus eläinkokoelman sijoittamisesta Helsingin Korkeasaarelle kypsyi saarta vuokranneen Helsingin anniskeluyhtiön johtokunnassa vuoden 1888 aikana. Tuolloin johtokunnan sihteeri teki opintomatkan Ruotsin ja Tanskan eläintarhoihin päätyen ehdottamaan vastaavan laitoksen perustamista Korkeasaarelle. Eläintarhan perustamista pidettiin tarpeellisena, sillä sen ajateltiin luovan sivistyneemmän viihtymisen paikan, avaavan erityisesti työväestölle uudenlaisia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja samalla mahdollistavan eläinmaailmaa koskevan tiedon välittämisen.⁵⁸

Korkeasaaren eläintarhan esikuvat olivat ulkomailla ja erityisesti ensimmäisessä pohjoismaisessa eläintarhassa Kööpenhaminan Zoologiska Havessa. Tukholman Skansenin ulkoilmamuseon perustamisen jälkeen vuonna 1891 siellä toimivasta eläintarhasta tuli niin ikään Korkeasaarelle tärkeä vertailukohta.⁵⁹ Euroopassa julkiset eläintarhat olivat tulleet osaksi kaupunkiympäristöjä aina 1700-luvun lopulta alkaen, syrjäyttäen vain harvoille avoimet kuninkaalliset eläinkokoelmat. Seuraavan vuosisadan aikana eläintieteellisiä puutarhoja ja puistoja perustettiin ympäri Eurooppaa useimmiten yksityisinä hankkeina ja malli kopioitui ympäri maailmaa. Esimerkiksi Yhdysvaltojen ensimmäinen eläintarha avattiin vuonna 1874 Philadelphiaan. Konseptin suosion myötä myös eläinten tutkimusta varten Britannian siirtokuntiin perustettuja akklimatisaatiopuistoja, joissa eläimiä totutettiin uuteen ympäristöön ja ravintoon, muokattiin kaikille avoimiksi moderneiksi eläintarhoiksi esimerkiksi Australiassa.⁶⁰

Retoriikan tasolla eläintarhoihin liitettiin heti 1800-luvun lopulla opetuksellinen tarkoitus, vaikka sitä ei käytännössä usein pystytty toteuttamaan. Myös Korkeasaaren argumentoitiin alusta asti palvelevan eläintieteen opetusta, mutta eläintarhan todellisuus – erityisesti sekalainen ja vaihtuva eläinkanta – ei edistänyt eläintarhan hahmottamista tieteellisenä instituutiona. Museoviraston tutkija Marja Terttu Knapaksen mukaan Korkeasaari olikin ”enemmän uteliaisuutta herättävä kuriositeetti kuin tieteellisiä ja pedagogisia päämääriä palveleva laitos”.⁶¹ On kuitenkin ilmeistä, että Korkeasaaresta kokonaisuudessaan tavoiteltiin luonnontieteellisen tiedon opiskelun tilaa: eläinkokoelman lisäksi saarelle koottiin myös geologisia ja kasvitieteellisiä kokoelmia. Suomen alueelta löytyvien kivilajien kokoelma ja hyötykasvien täyttämä koulupuutarha luotiin aivan 1900-luvun ensimmäisinä vuosina.⁶² Argumentit eläintarhan kansaa sivistävästä vaikutuksesta toistuivat myös myöhemmin, esimerkiksi 1910-luvulla Anniskeluyhtiön anoessa rahallista tukea sen

---

⁵⁸ Knapas 1980, 13–19, 21–23, 46–47. Helsingin anniskeluyhtiö oli vuonna 1872 perustettu kaupungin väkijuomien myynnistä vastaava kunnallispoliittinen toimija. Knapas 1980, 10–12.

⁵⁹ Knapas 1980, 46–49.

⁶⁰ Hanson 2002, 3; Lloyd 2008.

⁶¹ Knapas 1980, 35–36, 45, 49–50.

⁶² Knapas 1980, 35–36.

ylläpitoon Helsingin kaupungilta.⁶³ Tiedekasvatus oli kuitenkin ennen kaikkea ideaali ja kansainvälisestikin vielä marginaalista: se tuli eläintarhojen toiminnan keskiöön 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten jälkeen, jolloin eläintarhoihin alettiin perustaa erillisiä keskuksia opetusta varten.⁶⁴

Korkeasaaren eläinkokoelmat karttuivat lahjoitusten, ostojen ja vaihtokauppojen tuloksena, sekä sattumanvaraisesti että määrätietoisesti. Kansainväliset vaihtosuhteet olivat keskeisiä. Ne olivat tyypillinen osa eläintarhojen liiketoimintaa samaan tapaan kuin luonnontieteellisissä museoissa. Yleisesti tiedossa olleet Korkeasaaren tärkeimmät kauppakumppanit olivat Kööpenhaminan ja Tukholman eläintarhat sekä 1900-luvun puolella kuuluisa Carl Hagenbeckin eläintarha Berliinissä.⁶⁵ Esimerkiksi Kööpenhaminan eläintarha lahjoitti seebuvasikan, ja Hatsinan keisarillisesta metsästyspuistosta Pietarin eläintarhan läheltä Helsinkiin saapui vuosina 1889–1890 fasaaneja, kuusipeuroja, mäyrä, riikinkukko ja aksishirviä. Korkeasaareen ostettiin ja saatiin vaihtokauppoina eläimiä myös muista eläintarhoista ja satunnaisesti kierteleviltä eläinnäyttelyiltä, sirkuksilta, Anniskeluyhtiön hallituksen jäseniltä ja muilta yksityishenkilöiltä ympäri Suomea.⁶⁶ Korkeasaareen haettiin ostettavia eläimiä myös lehti-ilmoituksilla.⁶⁷ Korkeasaaresta näyttää myös nopeasti muodostuneen Suomen luonnosta kiinnostettujen tai muutoin haltuun saatujen villieläinten kuten näätien, susien, kettujen ja maakotkien sijoituspaikka.⁶⁸ Villieläinten kerääminen luonnosta mahdollisti osaltaan niiden esiintymisen tarkkailun. Eläintarhan henkilökunta kiinnitti esimerkiksi huomiota maakotkien vähenemiseen Etelä-Suomesta kun niitä ei enää kohdattu yhtä paljon totutuilla havaintopaikoilla.⁶⁹

Kauppasuhteidensa kautta Korkeasaari kytkeytyi muiden eläintarhojen ja museoiden tavoin osaksi globaalia kauppaa, jonka yksi perustava voima oli kolonisaatio.⁷⁰ Korkeasaareen rantautui luonnosta vangittuja mertentakaisia eläimiä kuten kameleita, kilpikonnaa, muurahaiskarhu, simpanssi Kongo-joelta ja harvinaiseksi mainostettu huilulintu Australiasta.⁷¹ Poikkeuksetta uusien

---

⁶³ *Helsingin Sanomat*, 16.11.1915.

⁶⁴ Patrick ja Tunnicliffe 2013, 9–13, 19–20.

⁶⁵ Esim. *Uusi Aura*, 29.10.1915; *Keski-Savo*, 30.10.1915.

⁶⁶ Knapas 1980, 29–30, 32–35.

⁶⁷ *Uusi Suometar* 27.2.1892; *Uusi Suometar* 23.2.1893; *Uusi Suometar* 11.3.1893; *Lappeenranta* 14.1.1908; ilmoitukset *Luonnon ystävässä*: 1915, nro 2, 2 ja 1915, nro 3, 2.

⁶⁸ *Louhi*, 22.7.1891; *Pohjalainen* 16.10.1894; *Hämäläinen* 6.4.1895; *Raahen Sanomat* 23.5.1907; *Uusi Suometar* 19.6.1908; *Savotar* 2.7.1910; *Ilkka*, 15.7.1911; *Liitto* 19.5.1914; *Turun Sanomat* 11.7.1914; *Uusi Suometar* 18.10.1914; *Työ* 1.4.1915; *Uusi Suometar* 24.1.1917; *Luonnon ystävä* nro 5, 1916, 209.

⁶⁹ Rolf Palmgrenin kommentti, *Luonnon ystävä* 1916 nro 2, 43.

⁷⁰ Vrt. Brenna 2013, 43–44.

⁷¹ *Uusi Suometar* 23.7.1889; *Päivän Uutiset* 24.8.1889; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 27.8.1889; *Päivän Uutiset* 18.10.1889; *Turun Lehti* 18.12.1890; *Oulun Ilmoituslehti*, 1.2.1891; *Uusi Suometar* 26.8.1891; *Hämäläinen* 25.7.1896; *Päivälehti* 29.8.1903; *Turun Lehti* 16.5.1907; *Uusi Aura* 2.7.1910; *Uusi Suometar* 4.7.1913; *Uusi Suometar* 26.7.1913; *Helsingin Sanomat* 26.7.1913; *Työ* 1.4.1915.

lajien saapuessa uutisoitiin niiden alkuperästä, mainiten millaisten ulkomaisten kontaktien kautta eläimet olivat Helsinkiin saapuneet.⁷²

Hankintojen tuloksena Korkeasaarella oli kahden ensimmäisen vuoden jälkeen 68 eläinlajia.⁷³ Tästä lajimäärä yli kaksinkertaistui vuoteen 1915 mennessä.⁷⁴ Ensimmäinen maailmansota elintarvikepulineen kuitenkin katkaisi eläintarhan nousukauden ja johti eläinten merkittävään vähenemiseen.⁷⁵ Korkeasaaren lajimäärän kasvun ohella myös saarella vierailleiden ihmisten määrä kasvoi tasaisen tahtiin. Kävijämäärät liikkuivat 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä 180 000 ja 286 000 hengen välillä, laskien nekin sota-aikana.⁷⁶

Korkeasaaren eläinten kuolemista uutisoitiin taajaan samaan tapaan kuin uusista hankinnoistakin. Kuolleen riikinkukon korvasi uusi riikinkukko, ja ensimmäisen maailmansodan aikana eläintarhan ylimääräisiksi koetut karhut päätyivät samaten kaupunkilaisten mahoihin ravintoloiden keittiöiden kautta.⁷⁷ Uutisoinnin sävy oli poikkeuksetta toteavaa, vaikka kyseessä olisi ollut Suomen oloissa harvinaisempi eläin kuten tulipalossa tukehtunut Zefuksi nimetty kongolainen simpanssi.⁷⁸ Nämä esimerkit kertovat eläintarhan arjesta ja havainnollistavat eläinten tavaranoimaista asemaa, sitä kuinka eläimen kuolemasta johtuen viitteet tiettyihin ympäristöihin, etenkin kaukaisempiin maantieteellisiin alueisiin, rikkoutuvat herkästi. Eläintarhan asukkaat olivat jatkuvasti uudelleensijoitettavissa ja korvattavissa olosuhteiden vaihtuessa.

Eläintarhaa koskevissa arvioissa kiinnitettiin huomiota eläintarhan valistavaan tarkoitukseen. Esimerkiksi 1890-luvulla eläintarhan tiloja ja siellä olevia lajeja kommentoitiin tästä näkökulmasta eläintarhasta kertovissa artikkeleissa. *Päivälehdessä* kiinnitettiin huomiota siihen, kuinka nykyiset häkit vaikeuttavat eläinten katselua ja siten niistä oppimista.⁷⁹ Samoin *Luonnon ystävässä* todettiin, että Korkeasaarella oli mahdollista tutustua moniin eläimiin ja lintuihin, jotka eivät useille olleet entuudestaan tuttuja. Näitä olivat muiden muassa Keski-Euroopassa tavanomaiset harmaahaikara ja tuonenkurki.⁸⁰

---

⁷² *Päivälehti* 29.5.1892; *Hämäläinen* 1.6.1892; *Uusi Suometar* 1.7.1893; *Uusi Suometar* 10.5.1895; *Hämäläinen* 25.7.1896; *Päivälehti* 19.11.1902; *Päivälehti* 17.6.1903; *Päivälehti* 29.8.1903; *Uusi Suometar* 20.7.1913. Ks. myös Knapas 1980, 34–35, 42–43.

⁷³ Tieto *Päivälehdessä* tiivistelmästä *Korkeasaaren eläinkokoelmat 1890–1891* -raportista. *Päivälehti* 25.3.1892.

⁷⁴ *Luonnon ystävä*, 1915, nro 2, 51.

⁷⁵ Knapas 1980, 44.

⁷⁶ *Luonnon ystävä*, 1915, nro 2, 41–42.

⁷⁷ *Helsingin Sanomat* 28.10.1915. Karhuja päätyi ravintoloihin myös aiemmin, ks. *Uusi Suometar* 2.7.1891 ja 9.10.1895.

⁷⁸ *Työmies* 18.11.1914.

⁷⁹ *Päivälehti* 22.10.1893.

⁸⁰ *Luonnon ystävä*, 1898, nro 9–10, 161, 163.

Eläinten kertyminen ja keskittyminen Helsinkiin mahdollisti myös uudenlaiset tieteelliset keskustelut. Korkeasaaren eläimet asettuivat osaksi pääkaupungin muiden eläinkokoelmien muodostamaa refenssien kokonaisuutta. Tarha lahjoitti näytteitä eläin- ja kasvitieteeseen keskittyvän tieteellisen *Societas Pro Fauna et Flora Fennica* -seuran kokoelmiin ja tutkittavaksi. Seuran kokouksissa tarkasteltiin taajaan tarhan eläimiä, lintuja, hyönteisiä ja eläintarhassa aikaansaatuja ristisiitoksia.⁸¹ Vastaavasti Korkeasaaren ja Helsingin yliopiston eläintieteelliset kokoelmat muovautuivat vuorovaikutteisesti: osa Korkeasaarella menehtyneistä eläimistä kulkeutui eläintäyttäjien käsien kautta yliopistolle näytteille asetettaviksi.⁸² Osasta taas kaavailtiin 1890-luvulta alkaen lähtökohtaa perustaa biologinen museo Seurasaareen, jossa sijaitsi toinen Helsingin anniskeluyhtiön hoitamista kansanpuistoista. Tämä ei kuitenkaan lopulta toteutunut.⁸³

Elävät eläimet tiedon lähteinä

Samanaikaisesti kun eläimiä hankittiin Korkeasaareen ihmisten katseltavaksi, eläintarhan olemassaolon mielekkyys kuitenkin haastettiin. Erityisesti vuosisadan vaihteen jälkeen sekä sanomalehdissä että aikakauslehdissä ja eläinsuojeluyhdistysten julkaisuissa esitettiin taajaan kommentteja eläintarhan julmuudesta ja keskusteltiin sen merkityksestä tiedon välittäjänä. Esimerkiksi vuonna 1903 nimimerkki L. H. (Lucina Hagman) syytti Korkeasaaren häkkeitä olevan lapsille vahingollinen eläinvankila *Päivälehdessä* ja *Kajaanin Lehdessä* painetussa kirjoituksessaan:

Lapsi katselee miten vangittu jääkarhu tuskissaan ryntää edestakaisin rautaristikkonsa sisällä [...] hän näkee toisen eläimen toisensa perästä kituvan ja valittavan ahtaassa aituuksessaan [sic]. Se tiedonlisäys minkä lapsi tästä voittaa, ei ole niin minkään arvoinen sen vaarallisen ja pahan kasvatuksen rinnalla, minkä hän tästä saa.⁸⁴

Tällaiset kommentit kohdistuivat eläintarhainstituution ytimeen ja kyseenalaistivat eläintarhojen tarpeellisuuden. Seuraavaksi tarkastelen näitä argumentteja tarkemmin, keskittyen erityisesti kahteen keskusteluun. Ensimmäinen kriittinen keskustelu ajoittui 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulle ja toinen ensimmäisen maailmansodan aikaan. Tämän luvun kannalta

---

⁸¹ Esim. *Helsingin Sanomat*, 6.2.1908; *Helsingin Sanomat*, 11.3.1908; *Uusi Suometar*, 19.5.1910; *Uusi Suometar* 7.10.1913; *Luonnon ystävä* 1916, nro 5, 163–167; *Luonnon ystävä* 1918, nro 5, 143; *Uusi Suometar* 24.11.1918.

⁸² Tästä löytyy esimerkkejä eläintäyttämisen kertovista uutisista, esim. *Helsingin Sanomat* 13.5.1915. Samalla tavalla kävi joillekin kiertävien eläinnäyttelijöiden menehtyneille eläimille. Esim. *Uusi Suometar* 6.8.1915.

⁸³ Knapas 1980, 62–64.

⁸⁴ *Päivälehti* 31.5.1903; *Kajaanin Lehti* 6.6.1903.

keskeinen kysymys näissä keskusteluissa on eläintarhojen suhde biologisiin museoihin. Puheenvuoroissa museoiden täytetyt eläimet asetettiin nimittäin vastakkain eläintarhojen elävien eläinten kanssa ja niiden kyvystä tiedon välittämisen välineinä kiisteltiin.

Eläintarhojen vastustaminen kytkeytyi yleisempään kysymykseen elävien eläinten esille asettamisesta. Useat eläinsuojeluyhdistyksissä mukana olevat henkilöt vastustivat eläintarhojen ja kiertävien eläinnäyttelyiden olemassaoloa eläintensuojelun vastaisina. Kiertävät eläinnäyttelyt olivat suomalaisille tuttuja 1800-luvulta: niitä pysähtyi usein Suomen kaupungeissa osana laajempia Euroopan kiertueita esitellen eläimiä eri puolilta maailmaa.⁸⁵ Toisin kuin eläintarhat, näyttelyt olivat ensisijaisesti viihteellisiä speaktaakkeleita eivätkä pyrkineet eläintieteellisen tiedon jakamiseen tai opettamiseen. Tämän vuoksi niihin kohdistetun kritiikin kärki liittyi enemmän eläinten rääkkäämiseen kuin niiden ongelmallisuuteen tiedon lähteinä.

Keskeinen argumentti eläintarhoja vastaan oli, että vangittu eläin käyttäytyi eri tavoin kuin vapaana kulkeva lajitoverinsa, minkä vuoksi oli parempi tutkia kuollutta täytettyä eläintä kuin vangittua ja alistettua eläintä. Näin kommentit eläintarhan moraalittomuudesta ja epäaitoudesta liitettiin ajatukseen korvata elävät eläinnäyttelyt täytettyjen eläinten näyttelyillä. Esimerkiksi vuonna 1906 Constance Ullner (1856–1926) painotti, että biologiset museot mahdollistivat eläinten piirteiden tarkan opiskelun ja tutkimisen niiden luonnollisissa ympäristöissä, toisin kuin eläintarhassa.⁸⁶ Ullner oli pitkän linjan eläinsuojelija, joka toimi postilaitoksessa tekemänsä päivätyönsä ohella vuonna 1874 perustetussa Helsingin Eläinsuojeluyhdistyksessä ja 1901 perustetussa Suomen Eläinsuojeluyhdistyksessä.⁸⁷

Teemasta käytiin pitkä keskustelu eläinsuojeluyhdistyksen kokouksessa vuonna 1907. Käytetyt puheenvuorot osoittavat, ettei kysymyksestä ollut täyttä yksimielisyyttä: toisaalta luonnontieteellisiä eläinnäyttelyitä pidettiin valistavina ja toisaalta ne nähtiin opetuksellisesti arveluttavina. Eläinnäyttelyiden vastustaminen liittyi paitsi eläinten huonoon kohteluun myös siihen mitä näyttelyeläimistä oli mahdollista oppia: ”vankeudessa olevan eläimen riutuu molemmat puolet [sielu ja ruumis] ja on se sentakia [sic] opetusesineeksi kelpaamaton.”⁸⁸ Vangitusta eläimestä siis katosi aitous, joka oli keskeistä oikeanlaisen eläintieteellisen tiedon välittämiseksi, siis eläimen ja luonnon välisen viittaussuhteen säilyttämiselle. Eläintensuojelijoiden argumenttien mukaan vankeudessa elävät eläimet lakkasivat edustamasta vilttejä lajitovereitaan.

---

⁸⁵ Hirn 1986, 138–165. Lainaus sivulta 165.

⁸⁶ *Eläinsuojelus: Suomen eläinsuojeluyhdistysten aikakauskirja* 1906, nro 6–7, 101–102. Ks. myös *Eläinsuojelus* 1905, nro 1, 1–2; *Eläinsuojelus*, 1906, nro 6–7, 101–102; *Eläinsuojelus*, 1907, nro 11–12, 187, 189.

⁸⁷ Pohls 1997.

⁸⁸ *Eläinsuojelus*, 1907, nro 11–12, 187.

Keskustelu Korkeasaaresta johti lopulta Eläinsuojeluyhdistyksen Helsingin kaupunginvaltuustolle osoittamaan vaatimukseen eläintarhan lopettamisesta, joka kiteytyi varapuheenjohtaja Ullnerin vuonna 1909 julkaistussa kirjoituksessa. Kirjeessä Ullner määritteli eläintarhan ”surullisen luonnontiedon” paikaksi, jota ei voinut eläimille aiheutetun kärsimyksen vuoksi pitää pedagogisesti onnistuneena. Ullnerin näkemyksen mukaan eläimen irrallisuus oikeasta elinympäristöstä mitätöi niiden tiedollisen arvon: eläintarhan vierailija kohtasi ”irvikuvan luonnonelämästä metsässä, ilmassa ja vedessä” ja lisäksi sosiaalistui toisia eläviä olentoja alistavien käytäntöjen hyväksymiseen.⁸⁹ Käytännössä Ullner siis esitti, että elävä eläin ei sovellu ”muuttumattomaksi liikuttajaksi”, sillä liikuttamisen tuloksena eläin muuttuu.

Puheenvuoro istui saumatta osaksi eläinsuojelun kansainvälistä toimintakenttää. Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin perustetut yhdistykset olivat kritisoineet eläintarhojen huonoja oloja ja eläinten vangitsemista kritisoitiin taajaan kansainvälisissä konferensseissa ja lehdissä 1800-luvun lopulta lähtien. Eläintarhojen kritiikki oli osa laajempaa keskustelua eläinten oikeuksista ja näissä keskusteluissa Ullnerin kaltaisilla naisilla oli vahva sija.⁹⁰ Ullnerin oma työ oli vahvasti kansainvälistä: hän osallistui useisiin kansainvälisiin eläinsuojelun konferensseihin ja muun muassa valittiin tanskalaisen linnunsuojeluyhdistyksen kunniajäseneksi 1909.⁹¹

Toisin kuin monet yhdistyksen jäsenet toivoivat, kaupunginvaltuusto ei hyväksynyt aloitetta eläinkokoelmien poistamisesta.⁹² Sen sijaan Korkeasaaren osakseen saama kritiikki johti sen toiminnan uudelleenorganisointiin 1910-luvulla.⁹³ Uuden intendentin Rolf Palmgrenin (1880–1944) johdolla vuodesta 1910 alkaen eläinten terveyteen ja hoitoon alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Palmgrenin menetelmät perustuivat erityisesti opintomatkoilla ulkomaisten eläintarhojen toiminnasta kerättyihin tietoihin.⁹⁴

Rakennuksien ja häkkien uudistamisen ohella eläintarha myös määriteltiin uudella tavalla eläintieteellisen tiedon tilana. Palmgrenin keskeinen väline tässä oli vuonna 1911 ruotsiksi ja suomeksi julkaisemansa eläintarhan opas – ajan eläintarhojen tyypillinen valistuksen muoto.⁹⁵ Siinä Suomen ainoa eläintieteellinen puutarha esiteltiin ”sivistystekijänä”, jossa kävijät saattoivat nähdä

---

⁸⁹ *Eläinsuojelus*, 1909, nro 4, 49–52.

⁹⁰ Vastaavat argumentit toistuivat esimerkiksi Tukholmassa vuonna 1910 järjestetyssä Eläinsuojeluskonferenssissa. Ks. *Eläinten ystävä* -lehdessä julkaistut kirjoitukset vuonna 1912. *Eläinten ystävä*, 1912, nro 11. Eläintarhojen kritiikistä, ks. esim. Cowie 2018, 305–309. Naisten roolista ja eläintensuojelukeskustelusta Suomessa, ks. Lahtinen ja Vuorisalo 2005, 187.

⁹¹ Pohls 1997; *Eläinsuojelus*, 1906, nro 11, 172; *Eläinsuojelus*, 1909, nro 4, 58.

⁹² *Eläinten ystävä*, 1910, nro 12, 170.

⁹³ Knapas 1980, 40–42.

⁹⁴ Palmgren 1910.

⁹⁵ Cowie 2018, 304.

omin silmin luonnossa vaikeasti havaittavia eläviä eläimiä. Oppaan tarkoituksena oli avustaa sukeltamaan Korkeasaaren eläinten maailmaan, ja se kuvasi systemaattisesti ja yksityiskohtaisesti yhteensä 304 eri lajia edeten aina nisäkkäistä ja apinoista lintuihin ja pingviineihin. Palmgren kävi läpi lajien tunnuspiirteet kertoen niiden ulkonäöstä, käytöksestä ja levinneisyydestä. Oppaan sisältämä kartta sisälsi ehdotuksen parhaasta kulkureitistä.⁹⁶

Huomiota herättävää oppaassa on, että siinä kuvataan eläinlajeja lähes kolminkertainen määrä eläintarhan todelliseen lajimäärään nähden. Vuonna 1911 eläintarhassa oli nimittäin vain 116 eri lajia. Tämä johtui Palmgrenin pyrkimyksestä laatia laajemmin kasvatuksellinen opas ja samalla varmistua, että kustannuksiltaan kallis opas on käyttökelpoinen pidempään. Näin tehdessään Palmgren satoi eläintarhassa esillä olevat eläimet osaksi eri puolilla maailmaa eläviä sukujaan ja mahdollisti vertailun esimerkiksi eri karhulajien välillä aina ruskeakarhusta jääkarhuun.⁹⁷ Tällaisena Palmgrenin opas havainnollistaa, kuinka Korkeasaaren eläintarhassa 1910-luvulla pyrittiin toteuttamaan eläintarhan ideaalia kokonaisvaltaisesta systemaattisesta eläinkokoelmasta. Palmgrenin painettu opas muodosti näin uuden linkin eläinten ja eri ympäristöjen välille. Samalla se osoittaa, kuinka eläintarhojen arkeen vaikuttivat sille varattu tila, mahdollisuudet hankkia eläimiä, eläintenhoitajien taidot, kyvyt huoltaa tarhaa sekä pyrkimykset houkutellessa mahdollisimman paljon kävijöitä.⁹⁸

Palmgrenin ratkaisu sai hyväksynnän esimerkiksi *Luonnon ystävässä* julkaistussa arviossa. Hyönteistutkija Uunio Saalas (1882–1969) summasi lakonisesti, että ”[t]ämmöinen on meillä tullut tavaksi. Saammehan esim. kaikissa Helsingin kartoissa nähdä kuvattuna katuja ja taloja ja puistoja sellaisissa paikoissa, missä vielä on autio vuori, mutta mihin mahdollisesti kymmenien vuosien perästä voidaan jotakin rakentaa!”⁹⁹ Kokonaisuudessaan ruotsin- ja suomenkielellä julkaistu opas oli tehokas eläintieteellisen tiedon välittämisen väline, jonka avulla globaali tieto eläimistä tiivistyi helsinkiläisen eläintarhan vierailijan käsiin.

Palmgren julkaisi samana vuonna myös valokuvitetun kaksikielisen oppaan. *Högholmens Album/Korkeasaaren Kuvastossa* eläintarhan asukkaat esiteltiin häkeissään, usein hoitajiensa kanssa kuvattuina. Kuusikielinen teos oli tarkoitettu ”matkailijoille ja eläintarhan ystäville”. Teos pyrki selvästi tekemään eläintarhan eläimet tunnistettaviksi yksilöimällä niistä osan. Kuvastossa nimettiin lähes kaikki nisäkkäät (pois lukien joitain hirvieläimiä ja vuohia), mutta linnuista yksilöitiin vain riikinkukko ”Paavo”, neitokurki ”Pomo” ja pelikaanisisarukset, molemmat

⁹⁶ Palmgren 1911a, iii, v, 97; Knapas 1980, 40.

⁹⁷ Palmgren 1911a, iii-v, 15; Knapas 1980, 40.

⁹⁸ Vrt. Hanson 2002, 8–9.

⁹⁹ *Luonnon ystävä*, 1911, nro 6, 217.

nimeltään ”Pelle”. Käytäntö korosti merkittävämpinä ja tunnistettavampina pidettyjä lajeja, joita oli eläintarhassa vain muutamia, kuten harmaahylje ”Ilo” ja paviaani ”Petrus”. Pelikaanisisarusten sama nimi sekä yksilöi että samasti heidät.¹⁰⁰ Vaikka Palmgren ei teoksessaan korostanut nimen pedagogista merkitystä, voi eläinten yksilöimisen nähdä olleen paitsi yleisön houkuttelemisen myös eläimen tunnistettavaksi tekemisen väline.

Uudistuksista huolimatta Eläinsuojeluyhdistys jatkoi eläintarhan lopettamisen lobbaamista ja esitti kaupunginhallitukselle eläintarhan lakkauttamista uudelleen loppuvuonna 1917. Argumenttina oli uhkaava elintarvikepula, jonka johdosta eläintarhan eläinten ajateltiin tulevan kärsimään ja kuolemaan. Tämän vuoksi eläintarhan eläimet tulisi yhdistysaktiivien mielestä lopettaa ja sijoittaa täytettynä perustettavaan biologiseen museoon. Museossa täytetyt eläimet tulisi asettaa esille luonnonomaisessa ympäristössä, joka ”antaisi oikean kuvan eläinten tavoista ja elämästä vapaudessa”.¹⁰¹ Ongelmana oli myös rahoituksen puute, johon oli jo aiemmin etsitty ja ehdotettu erilaisia ratkaisuja.¹⁰² Lakkauttaminen herätti paljon keskustelua: ajatusta ”maan ainoan eläintarhan” lakkauttamisesta ei ymmärretty ja esimerkiksi Societas Pro Fauna et Flora Fennican kokouksessa argumentoitiin lakkauttamista vastaan.¹⁰³ Rahatoimikamari, joka vastasi eläintarhan rahoituksesta, vastusti kokoelman hävittämistä ja esitti, että lakkautuksen sijasta eläintarhan kokoa pienennettäisiin, jolloin hoitokustannukset enemmän kuin puolittuisivat.¹⁰⁴

Kaupunginhallitus hylkäsi eläinsuojelijoiden lakkauttamisehdotuksen tammikuussa 1918. Samana vuonna tuloillaan ollut kieltolaki kuitenkin pakotti anniskeluyhtiön lopulta luopumaan sekä Korkeasaaren että Seurasaaren kansanpuistoistaan, mikä päätti yhden aikakauden eläintarhan historiassa.¹⁰⁵ Kaupungin omistuksessa tarhan toimintaa päätettiin selvitysten jälkeen jatkaa siten, että koko Korkeasaaresta tuli eläintarhan aluetta. Samalla määriteltiin, että eläintarhan tulisi keskittyä pohjoisen eläimistön esittämiseen.

Esille asetettu eläintieteellinen tieto

---

¹⁰⁰ Palmgren 1911b.

¹⁰¹ *Turun Sanomat*, 5.10.1917; *Eläinsuojelus*, 1917, nro 7–8, 92–94. Lainausta sivulta 93.

¹⁰² Kaksi vuotta aiemmin *Luonnon ystävässä* ehdotettiin pääsymaksun asettamista, jotta Korkeasaari täyttäisi tehtävänsä ”huvittavana ja sivistävänä virkistyspaikkana ja sen luonnonhistoriallista harrastusta herättävänä ja tyydyttävänä laitoksena”. *Luonnon ystävä*, 1915, nro 2, 57.

¹⁰³ *Uusi Suometar* 6.11.1917; *Helsingin Sanomat* 30.12.1917.

¹⁰⁴ *Uusi Suometar*, 28.12.1917, nro 303, 5; *Uusi Päivä*, 28.12.1917, nro 145, 5; *Työmies*, 29.12.1917, nro 344, 4.

¹⁰⁵ Knapas 1980, 92.

Turun biologisen museon ja Helsingin Korkeasaaren eläintarhan 1900-luvun alun tarinat havainnollistavat kuinka luonnon- ja eläintieteellisen tiedon suosio materialisoitui erilaisina näyttelytiloina ja kokoelmina Suomessa. Sata vuotta sitten käydyissä keskusteluissa täytetyt eläimet asetettiin jyrkästi vastakkain elävien eläinten kanssa. Argumenteissa eri näyttelytekniikoiden arvosta sekoittuivat sekä eettiset että tiedon välittämisen onnistumista koskevat näkökulmat. Media-aineistojen perusteella eläinsuojelijoille eläinten täyttäminen biologisia museoita varten oli eettisempää kuin niiden vangitseminen, joka johti eläinten kärsimykseen. Vangittujen eläinten myös argumentoitiin välittävän vääränlaista eläintieteellistä tietoa, sillä kärsivä eläin etäännytti ”aidosta” eläimestä. Anniskeluyhtiölle eläintarha oli osa kaupallista toimintaa, ja Palmgrenille se puolestaan edusti mahdollisuutta kattavan elävän eläintieteellisen kokoelman kokoamiseen kansainvälisten mallien mukaan.

Korkeasaaren tuolloiset asukkaat ovat jo aikaa sitten tehneet tilaa uusille, mutta Turun museon dioraamat esittelevät edelleen suomalaista luontoa eläimineen. Museon dioraamoista monet ovat lähes alkuperäisessä asussaan, vaikka niitä vuosien varrella on muokattu, kunnostettu ja purettujen tilalle rakennettu uusia.¹⁰⁶ Tämä kertoo museon ajallisesta kerrostuneisuudesta ja pyrkimyksistä säilyttää dioraamojen informaatioarvo. Näin sekä museon ”kuollut eläintarha” että Korkeasaaren kadonnut kokoelma kertovat ihmisen pyrkimyksistä tavoittaa ja vangita ”aito” eläin. Latouria mukailen ne havainnollistavat kuinka paikallisista oloista kerätyt ”näytteet” erityisesti asetettiin havainnollistamaan eläimiä ja luontoa yleisemmin.¹⁰⁷

Eläintarhojen ja museoiden näyttelytekniikoiden toimivuudesta ja eettisyydestä käydyt keskustelut eivät saaneet yksiselitteistä päätöstä, vaan sekä elävien että kuolleiden eläinten kokoelmilla nähtiin arvo eläintieteellisen tiedon välittämisessä. Keskustelu kokoelmien eettisistä kysymyksistä jatkuu edelleen. Museoiden ja eläintarhojen arvo tieteen, viihteen ja opetuksen paikkoina kietoutuu yhä kysymykseen ihmisen oikeuteen vangita eläin, elollistaa kuollut eläin ja samastaa täytetty eläin elävän eläimen kanssa. Nämä kaikki ovat osa haastavaa kysymystä siitä, millaista eläintä (ja missä) katsomalla ihminen voi tuntea ja tietää eläimen. Biologisen museon ja Korkeasaaren eläintarhan tarinat havainnollistavat siten monimutkaisia tapoja, joilla eläimet kietoutuvat osaksi historiaamme, yhteiskuntaamme ja kulttuuriamme.

---

¹⁰⁶ Museo pysyi alkuperäisessä asussaan 1960-luvulle asti, jolloin viisi alkuperäistä dioraamaa purettiin muiden tullessa peruskorjatuiksi. Jussila, Louna-Korteniemi ja Käär 2017, 9.

¹⁰⁷ Latour 1999, 71.

Kiitokset

Tutkimustyö tätä lukua varten tehtiin osana professori Taina Syrjämaan johtamaa projektia ”Eläinten toimijuus yhteiskunnassa: näkökulmia Suomesta 1890-2040”, jota rahoitti Suomen Akatemia (274573).

Lähteet ja kirjallisuus

Alkuperäislähteet

Aamulehti 24.7.1907

Eläinsuojelus 1905–1917.

Eläinten ystävä 1910–1912.

Helsingin Sanomat 19.7.1907; 6.2.1908; 11.3.1908; 7.8.1910; 26.7.1913; 13.5.1915; 28.10.1915; 16.11.1915; 30.12.1917.

Hämäläinen 1.6.1892; 6.4.1895; 25.7.1896.

Ilkka 15.7.1911.

Iltalehti 15.10.1920.

Jokamiehen ja joka naisen viikkolehti 26.9.1908.

Kajaanin Lehti 6.6.1903.

Kansakoulun lehti: kasvatusopillinen aikakauskirja kodille ja koululle 1899, nro 21–22; 1910, nro 21–22.

Keski-Savo 30.10.1915.

Keski-Suomi 4.7.1909.

Kyläkirjaston Kuvalehti, B-sarja 1911, nro 8.

Lahti 8.8.1912.

Lappeenranta 14.1.1908.

Liitto 19.5.1914.

Louhi 22.7.1891.

Lukutupa 25.5.1908 no 11–12.

Luonnon ystävä 1898–1918 nro 2.

Oulun Ilmoituslehti 1.2.1891.

Palmgren, Rolf 1910: *Intryck och reflexioner under en studieresa till särskilda utländska zoologiska trädgårdar våren 1910*. Helsingfors.

Palmgren, Rolf 1911a: *Korkeasaaren opas I. Korkeasaaren eläintieteellinen puutarha. Lyhyt käyntiopus*. Öflund & Pettersson Kivi- ja Kirjapaino, Helsinki.

Palmgren, Rolf 1911b: *Högholmens Album / Korkeasaaren Kuvasto*. Öflund & Pettersson Kivi- ja Kirjapaino, Helsinki

Pohjalainen 16.10.1894.

Päivälehti 25.3.1892; 29.5.1893; 22.10.1893; 19.11.1902; 31.5.1903; 17.6.1903; 29.8.1903.

Päivän Uutiset 24.8.1889; 18.10.1889.

Raahen Sanomat 23.5.1907.

Satakunta 7.10.1916.

Savotar 2.7.1910.

Sosialisti 21.7.1907; 4.12.1907; 17.2.1910.

Suomalainen Kansa 31.7.1907.

Suomalainen Wirallinen Lehti 27.8.1889.

Suomalainen 26.4.1912.

Tampereen Sanomat 14.8.1909.

Turun Lehti 18.12.1890; 16.5.1907.

Turun Sanomat 11.10.1908; 5.2.1909; 12.5.1909; 28.10.1913; 11.7.1914; 5.10.1917; 27.8.1919.

Työ 1.4.1915.

Työmies 18.11.1914; 29.12.1917.

Uusi Aura 13.11.1907; 31.10.1908; 2.7.1910; 16.3.1911; 29.10.1915.

Uusi Heinolan Sanomat 15.8.1914.

Uusi Päivä 28.12.1917.

Uusi Suometar 23.7.1889; 2.7.1891; 26.8.1891; 27.2.1892; 23.2.1893; 11.3.1893; 1.7.1893; 10.5.1895; 9.10.1895; 20.7.1907; 19.6.1908; 19.5.1910; 4.7.1913; 20.7.1913; 26.7.1913; 7.10.1913; 18.10.1914; 6.8.1915; 24.1.1917; 6.11.1917; 28.12.1917; 24.11.1918.

Vaasa 16.4.1914.

Tutkimuskirjallisuus

Alberti, Samuel J. M. M. 2008: Constructing nature behind glass. *Museum and Society* 6(2) 73–97.

Alberti, Samuel J. M. M. 2009: *Nature and culture: Objects, disciplines and the Manchester museum*, Manchester University Press, Manchester.

Bennett, Tony 1988: The exhibitionary complex. *New formations* (4) 73–102.

Brenna, Brita 2013: The frames of specimens: Glass cases in Bergen museum around 1900.

Teoksessa *Animals on display: The creaturely in museums, zoos, and natural history*. Toimittaneet Liv-Emma Thorsen, Karen A. Rader ja Adam Dodd. The Pennsylvania State University Press, University Park, PA.

Casado, Santos ja Aragón, Santiago 2014: Vignettes of Spanish nature: Imagining a national fauna at the Museo Nacional de Ciencias Naturales, Madrid (1910–1936). *Historical Studies in the Natural Sciences* 44 (3) 197–233.

Chicone, Sarah J. ja Kissel, Richard A. 2014: *Dinosaurs and dioramas: Creating natural history exhibitions*. Left Coast Press, Walnut Creek, CA.

Conn, Steven 1998: *Museums and American intellectual life, 1876–1926*. University of Chicago Press, Chicago.

Cowie, Helen 2018: Exhibiting animals: Zoos, menageries and circuses. Teoksessa *Routledge companion to animal-human history*. Toimittaneet Hilda Kean ja Philip Howell. Routledge, Lontoo.

Dodd, Adam, Rader, Karen A. ja Thorsen, Liv-Emma 2013: Introduction: Making animals visible. Teoksessa *Animals on display: The creaturely in museums, zoos, and natural history*. Toimittaneet Liv-Emma Thorsen, Karen A. Rader ja Adam Todd. The Pennsylvania State University Press, University Park, PA.

- Findlen, Paula 2003: *The museum: Its classical etymology and Renaissance genealogy*. Teoksessa *Museum studies: An anthology of contexts*. Toimittanut Bettina Messias Carbonell. Wiley-Blackwell, Malden, MA.
- Hanson, Elizabeth 2002: *Animal attractions: Nature on display in American zoos*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Hirn, Sven 1986: *Kaiken Kansan huvit. Tivolitoimintaamme 1800-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hutterer, Rainer 2015: *Habitat dioramas as historical documents: A case study*. Teoksessa *Natural history dioramas: History, construction and educational role*. Toimittaneet Sue Dale Tunnicliffe ja Annette Scheersoi. Springer, Dordrecht.
- Jones, Karen 2016: *The rhinoceros and the Chatham railway: Taxidermy and the production of animal presence in the "great indoors"*. *History* 101(348) 2016, 710–735.
- Jussila, Timo, Louna-Korteniemi, Maria ja Käär, Pekka 2017: *Turun Biologinen Museo*. Turun Museokeskus, Turku.
- Kamcke, Claudia ja Hutterer, Rainer 2015: *History of dioramas*. Teoksessa *Natural history dioramas: History, construction and educational role*. Toimittaneet Sue Dale Tunnicliffe ja Annette Scheersoi. Springer, Dordrecht.
- Knapas, Marja Terttu 1980: *Korkeasaari ja Seurasaari. Helsinkiläisten ensimmäiset kansanpuistot*. Helsinki-Seura, Helsinki.
- Käär, Pekka 2018: Sähköposti 21.8.2018. Tekijän hallussa.
- Lahtinen, Rauno ja Vuorisalo, Timo 2005: *In search for the roots of environmental concern*. *Scandinavian Journal of History* 30(2), 2005, 177–197.
- Latour, Bruno 1986: *Visualization and cognition: Thinking with eyes*. *Knowledge and Society – Studies in the Sociology of Culture Past and Present* 6, 1–40.
- Latour, Bruno 1999: *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Harvard University Press, Cambridge.
- Nyhart, Lynn K. 2004: *Science, Art and Authenticity in Natural History Displays*. Teoksessa *Models: The third dimension of science*. Toimittaneet Soraya de Chadarevian ja Nick Hopwood. Stanford University Press, Stanford.
- Patrick, Patricia G. ja Dale Tunnicliffe, Sue 2013: *Zoo talk*. Springer, Dordrecht.

- Pohls, Maritta 1997: Ullner, Constance. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. [verkkójulkaisu]. [Viitattu 2.10.2018]. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004485>.
- Reiss, Michael J. ja Tunnicliffe, Sue Dale 2011: Dioramas as depictions of reality and opportunities for learning in biology. *Curator – The Museum Journal* 54(4), 2011, 457–459.
- Rothfels, Nigel 2008: *Savages and beasts: The birth of the modern zoo*. John Hopkins University Press, Baltimore.
- Schuurman, Nora 2017: Horses as co-constructors of knowledge in contemporary Finnish equestrian culture. Teoksessa *Shared lives of humans and animals: Animal agency in the global north*. Toimittaneet Tuomas Räsänen ja Taina Syrjämaa. Routledge, Lontoo.
- Terhivuo, Juhani 2010: Luonnontieteellisen museoalan syntyvaiheet ja kehitys erillisistä kokoelmista museotoimen sektoriksi. Teoksessa *Suomen museohistoria*. Toimittaneet Susanna Pettersson ja Pauliina Kinanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Thorsen, Liv-Emma 2014: *Elephants are not picked from trees: Animal biographies in Gothenburg natural history museum*. Aarhus University Press, Aarhus.
- Thorsen, Liv-Emma 2018: Animal matter in museums: Exemplifying materiality. Teoksessa *Routledge companion to animal-human history*. Toimittaneet Hilda Kean ja Philip Howell. Routledge, Lontoo.
- Tunnicliffe, Sue Dale 2013: Animals and plants in natural history dioramas in museums: specimens or objects? *Journal of Biological Education* 47(4) 2013), 189–191.
- Wonders, Karen 1993: *Habitat dioramas: Illusions of wilderness in museums of natural history*. Uppsala Universitet, Uppsala.